

Державна історична бібліотека України у виданнях і публікаціях: 2004—2008

Святкування 70-річного ювілею Державної історичної бібліотеки — відомої серед істориків, спеціалістів у галузі вітчизняної культури та широкого загалу студентської молоді книгозбірні — для колективу цієї установи вагомий привід для чергового підбиття підсумків своєї науково-дослідної, бібліографічної і видавничої діяльності.

Дослідницька робота з виявлення документальних відомостей про історію того чи іншого закладу показує, що однією з головних проблем ретроспективного літописання є питання джерельної бази. Як правило, дослідники завжди використовують комплекс джерел інформації — насамперед, архівні та офіційні документи, бібліографічні видання. Зокрема, бібліографічні посібники видань своєї установи і публікації про її діяльність випускають усі бібліотеки України, які здійснюють науково-дослідну та науково-бібліографічну роботу, і найчастіше такі посібники приурочені саме до ювілейних дат книгозбірень. Слід також зауважити, що процес бібліографічного обліку документальних джерел про будь-яку інституцію передбачає безперервність, адже найменші пропуски інформації про факти чи події повсякденного життя і діяльності її колективу призводять до викривлень та неточностей у висвітленні історії цієї установи, тобто, робота з виявлення нових джерел має здійснюватись кожною бібліотекою постійно і планомірно.

Наприклад, у 1999 р. вийшов у світ покажчик, підготовлений з нагоди 60-ї річниці Державної історичної бібліотеки України, а в 2004 р. — однойменний посібник, в якому охоплені видання і публікації за наступні п'ять років [1, 2].

Упровадження інноваційних технологій у процеси збирання та опрацювання документальної інформації дає змогу оптимізувати роботу із забезпечення історичних досліджень, зокрема, вивчення різних етапів історії певної книгозбірні, у тому числі й сучасних тенденцій її розвитку. Моніторинг змістовного наповнення бази даних про свою установу, яка формується нині майже у кожній науковій бібліотеці, уможливує здійснення об'єктивного аналізу організаційних, функціональних, технологічних змін, що відбулися у книгозбірні за певний хронологічний відрізок часу.

Мета цього джерелознавчого огляду — на основі аналізу масиву видань і публікацій, зареєстрованих фахівцями відділу історичного краєзнавства в бібліографічній базі даних (далі — БД) "Видання ДІБУ. Публікації про Бібліотеку: 1939—2009", створеної в системі ІРБІС, — узагальнити

інформацію про бібліотеку-ювілярку за останнє п'ятиріччя (2004—2008 рр.), дати кількісну оцінку та визначити сучасні тенденції її розвитку.

Фахівцям відомо, що ІРБІС — це інтегрована розвиваюча бібліотечно-інформаційна система, яка надає можливість застосування автоматизованої технології систематизації документів. Завдяки цій технології бібліографічна інформація про діяльність бібліотеки структурована відповідно до змістовних і жанрово-видових характеристик документів, зареєстрованих у названій БД. Для подальшого формування друкованого варіанту бібліографічного посібника на її основі систематизацію бібліографічних записів здійснено в хронологічному порядку за такими основними розділами в межах кожного року:

1. Офіційні документи.
2. Загальні праці.
3. Фонди і каталоги.
4. Обслуговування користувачів.
5. Науково-бібліографічна діяльність.
6. Науково-дослідна і методична робота.
7. Публікації працівників бібліотеки.

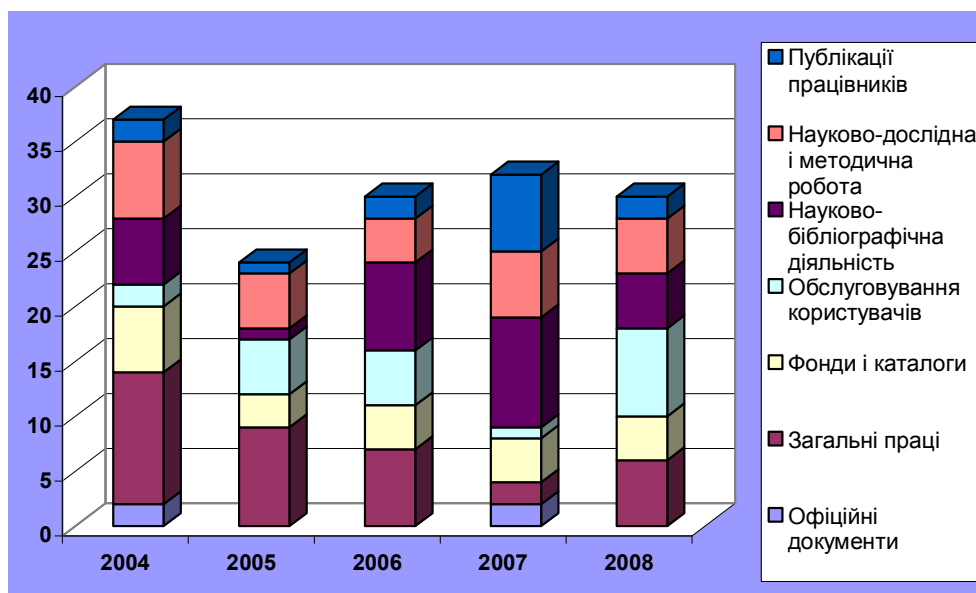
Така послідовність у групуванні вторинної документальної інформації про ДІБУ дає можливість розкрити історію книгозбірні у розвитку основних напрямів її діяльності, висвітлити розмаїття творчого доробку її співробітників у різних галузях знання.

Результати статистичного аналізу тематичної структури потоку видань і публікацій за останнє п'ятиріччя наочно представлені в таблиці і на малюнку. Як видно, найбільше видань і публікацій припадає саме на передостанній ювілейний рік — 2004-й, причому переважають саме публікації про бібліотеку сторонніх осіб. Це логічно, адже саме у зв'язку з відзначенням знаменних дат установи зростає кількість статей про її діяльність, досягнення та існуючі проблеми. В інші роки авторами половини (як, наприклад, у 2006 році) або більшості видань і публікацій є фахівці ДІБУ. Найбільше праць підготовлено колективом книгозбірні у 2007 році — 75 % від усієї кількості опублікованих за цей рік.

Таблиця

Тематично-кількісні показники видань ДІБУ та публікацій про її діяльність (2004—2008)

Рік	Офіційні документи	Загальні праці	Фонди і каталоги	Обслуговування користувачів	Науково-бібліографічна діяльність	Науково-дослідна і методична робота	Публікації працівників бібліотеки	Абсолютні і відносні показники	
								Всього	З них видань і публікацій ДІБУ
2004	2 5 %	12 32 %	6 22 %	2 5 %	6 22 %	7 19 %	2 5 %	37	16 43 %
2005		9 36 %	3 12 %	5 21 %	1 4 %	5 21 %	1 4 %	24	15 63 %
2006		7 23 %	4 13 %	5 17 %	8 26 %	4 13 %	2 7 %	30	15 50 %
2007	2 6 %	2 6 %	4 12 %	1 3 %	10 31 %	6 19 %	7 22 %	32	24 75 %
2008		6 20 %	4 13 %	8 26 %	5 17 %	5 17 %	2 7 %	30	17 57 %
Разом за 5 років	4 3 %	36 24 %	21 14 %	21 14 %	30 19 %	27 17 %	14 9 %	153	87 59 %

Мал. Тематично-кількісні показники видань ДІБУ та публікацій про її діяльність

Офіційні документи становлять найменшу частину від загальної кількості зареєстрованих у 2004—2009 рр. бібліографічних записів — 3 %. Це Статут ДІБУ, затверджений наказом Міністерства культури і туризму України 7 березня 2007 р. № 217 (0)16-07, Правила користування бібліотекою, затверджені директором ДІБУ 16 грудня 2004 р., Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2006 р. № 538 "Про затвердження переліку закладів культури, навчальних закладів та наукових установ, до яких надсилаються документи та видання у рамках міжнародного обміну, що звільняються від сплат мита", де вказана і ДІБУ. До цього розділу увійшов також показник публікацій документів "Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941—1943)", в анотації до якого подані посилання на сторінки з архівною інформацією щодо діяльності ДІБУ [3].

Найбільше публікацій віднесено до розділу "Загальні праці" — близько чверті усіх бібліографічних записів за п'ять останніх років. Це праці, які вміщують загальну інформацію про бібліотеку, висвітлюють історичні аспекти її розвитку: наприклад, публікації О. Виноградової, В. Навроцької, Н. Селівачової [4—7] та ін., а також видання, в яких є відомості про фахівців ДІБУ [8—10] тощо. В окремі роки частка таких джерел коливалась від 6 % (2007) до 36 % (2005).

Темі фондів і каталогів бібліотеки присвячувалося щорічно від трьох до шести наукових статей (у середньому — 14 %). З-поміж авторів, які розкривали актуальні проблеми та досягнення книгозбірні в цьому напрямі — О. Виноградова, О. Михалець, О. Михайлова, Н. Хівренко [11—13].

Приблизно такі ж самі й кількісні показники публікацій про обслуговування користувачів. Автори публікацій — А. Скорохатова, С. Газарянц, Л. Ширшова та ін. — висвітлювали питання інформаційно-бібліографічного забезпечення користувачів нашої установи, її культурно-просвітницьку роботу: масові заходи та виставкову діяльність [14, 15].

Моніторинг бібліографічних видань ДІБУ та публікацій, присвячених науково-бібліографічній роботі бібліотеки, показав досить різкі коливання відносних показників у межах від 4 % — у 2005 р. до 31 % у 2007 року. Загалом їхня кількість становить майже п'яту частину досліджуваного масиву джерел. Це, передусім, поточний науково-допоміжний бібліографічний показник "Історія України", сім випусків якого вийшло саме в період 2004—2008 рр., ряд ґрунтовних тематичних ретроспективних посібників — про Києво-

Печерську лавру, краєзнавчу бібліографію, політичні репресії [16—18] тощо. Укладачі бібліографічних показників — Н. Вошецька, О. Марченко, З. Мусіна, Т. Приліпко доклали багато зусиль для удосконалення бібліографічного забезпечення інформаційних потреб вітчизняних істориків, освітян, студентів і широкого кола користувачів бібліотек України, адже кожен з названих показників було надіслано у відповідні галузеві інститути системи НАН України; національні, державні наукові та обласні універсальні бібліотеки; університети тощо. Слід підкреслити, що саме в названі роки подолане відставання у підготовці поточного бібліографічного посібника "Історія України" і налагоджений випуск цього щорічника в якісно новому поліграфічному оформленні.

Публікації З. Мусіної, Т. Приліпко С. Смілянець та ін. на теми історичної бібліографії, ролі ДІБУ у створенні вторинних джерел інформації з вітчизняної історії становлять близько половини всіх зареєстрованих у цьому розділі бібліографічних записів і відрізняються актуальністю та науковістю [19—20].

Показники видань і публікацій про науково-дослідну і методичну діяльність бібліотеки мають невелике коливання: щороку виходить від чотирьох до семи статей і збірників, зокрема, фахівцями відділу історичного краєзнавства систематично випускається інформаційний бюлетень "Краєзнавча робота в бібліотеках України", висвітлювалися результати моніторингу бібліографічних ресурсів вітчизняних книгозбірень [21] та впровадження інформаційних технологій у роботу їхніх краєзнавчих структурних підрозділів [22] тощо. У цьому розділі враховані також публікації провідних вчених-бібліотечознавців про внесок ДІБУ у розвиток бібліотечної справи в країні, зокрема, М. Слободяника та С. Зворзького, І. Мілясевич та Г. Шведової-Водки [23, 24, с. 106].

У базі даних окремо виділені публікації наших співробітників на різні теми культурного життя країни. Частка таких статей становить 9 % від усієї кількості бібліографічних записів. У переліку авторів цих публікацій найчастіше зустрічаються прізвища Г. Захарової, А. Новицької, Н. Солодухіної. Зауважимо, що авторська активність — показник, який дає змогу оцінити професійний рівень і ступінь участі того чи іншого працівника у науковій діяльності ДІБУ. Режим пошуку "автор" уможливило визначення, хто ж з фахівців є авторами, редакторами, співавторами найбільшої кількості видань і публікацій у 2008—2009 рр. Це — О. Виноградова,

Т. Приліпко, А. Скорохатова, які мають по десять праць за означений період; С. Газарянц, З. Мусіна, С. Смілянець — по сім; В. Кисельова — сімнадцять; О. Марченко — двадцять; О. Михайлова — чотирнадцять, Н. Хівренко — вісім.

Таким чином, узагальнення наведених даних показало:

1) щорічно публікується близько трьох десятків документів, які висвітлюють різні аспекти діяльності ДІБУ, і більша частина з них — видання бібліотеки та публікації її працівників;

2) видавнича діяльність ДІБУ має тенденцію до якісних змін: налагоджено систематичний випуск поточного бібліографічного посібника "Історія України", а також послідовне висвітлення в щорічному інформаційному бюлетені "Краєзнавча робота в бібліотеках України" результатів наукових досліджень, здійснених фахівцями нашої книгозбірні на базі краєзнавчих підрозділів ОУНБ України;

3) сьогодні помітна позитивна динаміка у кількості цитувань щодо ДІБУ у науковій літературі періоду 2004—2008 рр., що свідчить про важливість результатів діяльності бібліотеки і є вагомим аргументом для формування її позитивного іміджу. Визначено також, що збільшення кількості публікацій про діяльність ДІБУ спостерігається у рік ювілею книгозбірні: наприклад, лише за п'ять місяців 2009 року у базі даних "Видання ДІБУ. Публікації про Бібліотеку" зареєстровано 17 бібліографічних записів. Близько половини з них — це матеріали зі збірників наукових конференцій, культурологічних читань, а третина — публікації у фахових періодичних виданнях, віднесених до переліку Вищої атестаційної комісії України. Тобто, переважна більшість публікацій є науковими — такими, що висвітлюють висновки історичних досліджень, містять аналітичні узагальнення про ДІБУ, супроводжуються посиланнями на джерела.

Список використаної літератури

1. *Державна історична бібліотека України (1939—1999)* : бібліогр. покажч. / Держ. іст. б-ка України ; уклад. В. П. Кисельова [та ін.]. — К. : ДІБ України, 1999. — 94 с.
2. *Державна історична бібліотека України* : бібліогр. покажч. вид. і публ., 1999—2003 рр. / Держ. іст. б-ка України ; підгот.: О. В. Михайлова, В. П. Кисельова. — К. : ДІБ України, 2004. — 21 с. — (До 65-ї річниці заснування ДІБ України).
3. *Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941—1943)* : дослідження : анот. покажч. публ. док. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України ; уклад. Л. А. Дубровіна, Малолетова Н. І. — К. : НБУВ, 2004. — 813 с. — *Про Державну історичну бібліотеку України*: с. 209, 210, 216, 218, 235, 236, 251, 264, 265, 272, 276, 279, 288, 291, 308, 313, 319, 336, 410.
4. *Виноградова О.* Деякі аспекти заснування та розвитку Державної історичної бібліотеки України / О. Виноградова // *Бібліотека і книга у контексті часу* : зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф., 11—13 трав. 2006 р., м. Київ / [уклад. С. Басенко, Н. Маслово-Зоріна]. — К., 2006. — С. 54—58.
5. *Виноградова О. Б.* Роль Державної історичної бібліотеки України у розвитку історичної науки / О. Б. Виноградова // *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2005 р. — 2005. — Ч. 1. — С. 47.
6. *Навроцька В. Д.* Державна історична бібліотека України / В. Д. Навроцька // *Україна в III тисячолітті. Традиції. Інновації. Інвестиції* / ред. рада: В. В. Болгов, В. П. Чепак, Л. М. Атаманенко. — К. : Новий світ, 2007. — С. 428—431.
7. *Селівачова (Нікольська) Н. С.* Заповідник-музей "Києво-Печерська лавра (спогади з передвоєнних років) / Н. С. Селівачова (Нікольська) ; авт. передм. С. І. Білокінь // *Лаврський альманах: Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури* : зб. наук. пр. — 2006. — Вип. 15, спецвип. 6 : до 80-річчя Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. — С. 155—159.
8. *Бібліотекар*, редактор, бібліограф [Т. С. Кудласевич] // *Бібл. вісн.* — 2004. — № 3. — С. 42.
9. *Лерій Леонідович Макаренко* [директор Держ. іст. б-ки : некролог] // *Бібл. планета.* — 2006. — № 6. — С. 42.
10. *Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія* / Нац. парлам. б-ка України ; авт.-уклад.

- Р. С. Жданова, Н. І. Абдулласва, В. О. Кононенко. — К. : НБУВ, 2008. — Вип. 1: А—К. — 232 с. — *Про бібліографів ДІБУ*: Альохіна Д. С. — С. 10—11; Балацьку Л. А. — С. 25—26; Заморіну Т. М. — С. 143—144; Кисельову В. П. — С. 173—175; Комську А. М. — С. 189—191; Кудласевич Т. С. — С. 212—213.
11. *Михайлова О.* Надходження обов'язкового безоплатного примірника видань історичної тематики до Державної історичної бібліотеки України / О. Михайлова // *Вісн. Кн. палати.* — 2005. — № 5. — С. 26—29.
12. *Виноградова О. Б.* Збереження фондів Державної історичної бібліотеки України: постановка проблеми / О. Б. Виноградова, О. В. Михалець // *Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології* : (матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 20—22 листоп. 2006 р.) / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. — Х., 2007. — С. 51—56.
13. *Хівренко Н. Д.* Духовна спадщина України : (огляд колекцій кн. пам'яток відділу стародруків, рідкісних та цінних книг Держ. іст. б-ки України) / Н. Д. Хівренко // *Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 22—23 листоп. 2007 р. — К., 2007. — С. 147—150.
14. *Скорохатова А. В.* Библиографическое и информационно-справочное обеспечение потребностей пользователей в Государственной исторической библиотеке Украины / А. В. Скорохатова // *Наукова бібліотека: пріоритети розвитку та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького (Одеса, 24—25 верес. 2004 р.). — Одеса, 2006. — С. 214—216.
15. *Газарянц С. Л.* Щаслива зірка Переяслава : (кат. кн. виставки) / С. Л. Газарянц, Л. Г. Ширшова // *Пам'ять століть.* — 2008. — № 1/2. — С. 244—251.
16. *Матеріали до бібліографії Києво-Печерської лаври* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / упоряд. О. І. Марченко ; Києво-Печер. іст.-культ. заповідник, Держ. іст. б-ка України. — К. : НКПІКЗ, 2006. — 353, [1] с.
17. *Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України, 2001—2005* : бібліогр. покажч. / підгот. О. В. Михайлова ; Держ. іст. б-ка України. — К. : [б. в.], 2007. — 103 с.
18. *Політичні репресії радянської доби в Україні* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / упоряд. Т. Приліпко, О. Марченко, З. Мусіна ; авт. вступ. ст. Ю. Шаповал ; Держ. іст. б-ка України. — К. : Арістей, 2008. — 684 с.
19. *Смілянець С. І.* Бібліографічні ресурси ДІБ України — важлива складова джерельної бази з історії міст і сіл України / С. І. Смілянець, З. Х. Мусіна // *Житомиру — 1120 (884—2004)* : наук. зб. "Велика Волинь" : праці Житомир. наук.-краєзн. т-ва дослідників Волині. — 2004. — Т. 31. — С. 204—207.
20. *Приліпко Т. А.* Історична наука на сторінках науково-допоміжного бібліографічного покажчика "Історія України" / Т. А. Приліпко // *Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 22—23 листоп. 2007 р. — К., 2007. — С. 121—124.
21. *Михайлова О. В.* Краєзнавчі бібліографічні посібники в сучасному інформаційному просторі України / О. В. Михайлова // *Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 22—23 листоп. 2007 р. — К., 2007. — С. 109—114.
22. *Кисельова В.* Формування краєзнавчих баз даних як перспективний напрям розвитку інформаційного забезпечення краєзнавства / В. Кисельова, О. Михайлова // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* — 2007. — Вип. 19. — С. 94—99.
23. *Слободяник М. С.* Історичні дослідження в сучасному українському бібліотекознавстві: тенденції і перспективи / М. С. Слободяник, С. Л. Зворський // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* — 2004. — № 3. — С. 15—18.
24. *Милясевич І. В.* Фундаментальний учебник по библиотечному краєзнавству / І. В. Милясевич, Г. Н. Швецова-Водка // *Науч. и техн. б-ки.* — 2008. — № 5. — С. 104—108.

Валентина Кисельова,

завідувач відділу історичного краєзнавства ДІБ України